

Ks. Stanisław Hałas SCJ

Bible Works **- komputerowa Polyglotta tekstu biblijnego**

W dobie multimedialnych encyklopedii komputerowych nie mogło zabraknąć również i komputerowych wydań Biblii. Rzeczywiście, ukazało się ich dość sporo i oferują różne możliwości wyszukiwania tekstów według sigli czy też według słów biblijnych. Wspomnę choćby włoską *Bibbia di Gerusalemme* wydaną na dysku kompaktowym przez *Unitelm* w Padwie (1995) czy też próby wydania polskiej Biblii. W porównaniu z nimi biblijny program *Bible Works*, op racowany przez amerykańską firmę *Hermeneutica*, jawi się jako produkt o wiele lepszy i w pełni profesjonalny.

Ogromny zasób tekstów i informacji

Przewyższa on inne programy przede wszystkim ilością zapisanych tekstów i informacji. Zawiera w sobie całą Biblię zarówno w językach oryginalnych: hebrajskim, aramejskim i greckim, jak i wulgacie, oraz bardzo wielu tłumaczeniach aż na dziewięć języków współczesnych: angielski, niemiecki, francuski, hiszpański, włoski, holenderski, duński, a nawet węgierski i fiński¹. Najważniejsze języki są reprezentowane przez wiele różnych tłumaczeń. I tak np. różnych przekładów angielskich jest aż czternaście, niemieckich - sześć, po trzy francuskie, hiszpańskie, flamandzkie i włoskie. Program zapisany na małym dysku kompaktowym mieści więc w sobie aż 36 różnych tłumaczeń Pisma Świętego na 10 różnych języków (łącznie z łaciną), oryginalny tekst biblijny oraz wiele innych danych, które kolejno będą

¹ Dane te odnoszą się do ostatniej wersji programu *Bible Works* 3.5.

omawiał. Już samo to stwierdzenie daje wyobrażenie o ogromnych zasobach tego programu!

Wśród różnych tłumaczeń Pisma Świętego znajdziemy wiele znanych i rozpowszechnionych, zarówno tych dawnych jak i współczesnych, jak np. angielska *King James Version*, amerykańskie *Revised Standard Version*, *New American Standard Bible*, niemieckie *Einheitsübersetzung* czy *Luther Bibel*, francuską *Nouvelle Edition de Genève*, czy włoską Edycji św. Pawła². Z drugiej strony nie ma jeszcze *Bible de Jérusalem* czy też *TOB*. Ich brak wynika zapewne z trudności związanych z otrzymaniem praw autorskich od odpowiednich wydawnictw i w następnych wersjach programu będzie, miejmy nadzieję, stopniowo uzupełniane. Miejmy nadzieję, że w końcu pojawi się również i polskie tłumaczenie Biblii. Tym bardziej, że wydawca zapowiada już w następnym wydaniu programu (które ma się ukazać jeszcze w tym roku) również rosyjską a nawet ukraińską wersję Biblii!

Jak widać zebranego materiału jest ogromnie dużo. To, co musiało by zająć normalnie kilkadziesiąt tomów książkowych, zmieściło się na jednym krążku dysku kompaktowego. Dla ciekawości mogę dodać, że zmieściło by się jeszcze więcej, ponieważ wszystkie zbiory zajmują tylko ok. 400 MB, a całkowita pojemność dysku kompaktowego wynosi ponad 600 MB. Na przykładzie biblijnego programu widać, że możliwości magazynowania informacji na tego rodzaju nośnikach są rzeczywiście imponujące! Zamiast całej szafy z książkami wystarczy jeden lekki krążek o średnicy 12 cm. Jeszcze nie tak dawno taka miniaturyzacja była w ogóle nie do pojęcia!

Przy tak imponującej kolekcji tekstów i różnych słowników (o których później) ogromną zaletą jest łatwość dostępu do tekstów biblijnych w różnych wersjach. Wystarczy na linii poleceń wpisać angielską sigłę danego tekstu, a natychmiast pojawi się on w okienku wynikowym po lewej stronie. Trzeba jednak używać angielskich skrótów dla poszczególnych ksiąg biblijnych

² *Nuovissima Versione della Bibbia*, Roma 1996.

i oddzielać wiersze od rozdziału dwukropkiem (styl amerykański). Angielskie skróty ksiąg biblijnych nie powinny stanowić wielkiego problemu, ponieważ w każdej chwili można je zweryfikować naciskając przycisk określający zakres poszukiwań. Można w ten sposób uzyskiwać zarówno pojedyncze wersety tekstu biblijnego, perykopy złożone z wielu wierszy jak i całe rozdziały. W tym ostatnim przypadku najpraktyczniej jest wpisać komendę typu określającą umownie ilość wierszy jako 99, np. Gen 1:1-99. W ten sposób unika się żmudnego sprawdzania, ile wierszy zawierają poszczególne rozdziały.

W okienku wynikowym ukaże się zadany tekst biblijny w takich wersjach, jakie uprzednio określiliśmy, jedna pod drugą. Zestawienie to znakomicie ułatwi porównywanie różnych przekładów tekstu biblijnego.

Przy okazji dodam, że program *Bible Works* dysponuje 10 krótkimi filmami, które demonstrują jego funkcjonowanie. Po umieszczeniu dysku kompaktowego w napędzie pojawia się menu, które umożliwia ich wybranie i uruchomienie. Jest to bardzo pogładowa instrukcja dla tych oczywiście, którzy rozumieją po angielsku.

Profesjonalne słowniki

Innym, bardzo pożytecznym narzędziem programu są profesjonalne słowniki: hebrajsko – angielski do Starego Testamentu (tzw. BDB Gesenius³) oraz cztery słowniki grecko – angielskie do Nowego Testamentu. Należy podkreślić rewelacyjne ułatwienie dostępu do tych słowników. Wystarczy tylko najechać myszą dane słowo, a w dolnym lewym okienku natychmiast pojawi się jego objaśnienie słownikowe. Nie trzeba już mozolnie wertować długich słowników. Jest to nowość wprowadzona w ostatniej wersji programu 3.5. Natomiast dotarcie do innych słowników uzyskujemy, tak jak w poprzednich wersjach programu, przez nacisk prawego przycisku myszy na danym

³ Dostępny również w bardziej syntetycznym opracowaniu Whitakera z 1995.

słowie. Otwiera się wtedy całe menu możliwości.

Na osobną uwagę zasługuje grecko – angielski słownik Louwa i Nidy, gdzie hasła zostały uporządkowane według pól semantycznych⁴. Można więc przy jego pomocy nie tylko zbadać znaczenie danego słowa, ale również przyrzeć się innym pokrewnym wyrazom i pojęciom w celu ich porównania i uchwycenia relacji, jakie między nimi zachodzą. Może to być również ciekawa pomoc do pogłębienia znajomości greki biblijnej.

Program dysponuje jeszcze kilkoma innymi słownikami i pomocami o charakterze bardziej popularnym. Chodzi o słownik biblijny Eastona, ułożony według haseł angielskich, który ma dobrze opracowane zwłaszcza imiona własne i nazwy geograficzne⁵. Jest tzw. *Topic Bible* autorstwa Navego, która, jak nazwa wskazuje, zestawia różne teksty biblijne do danego tematu. Jest też dość popularny w środowisku anglojęzycznym tzw. *Treasury of Scripture Knowledge*⁶, a więc jakby skarbiec wiedzy biblijnej, który pokazuje wiele tekstów biblijnych mających relacje tematyczne z określonym wierszem. Może się on okazać pomocą w kaznodziejstwie czy katechezie dla tych oczywiście, którzy rozumieją język angielski. Jest również komentarz Robertsona do Nowego Testamentu (*Robertson's Word Pictures in the Greek New Testament*), który daje on uporządkowane wiersz po wierszu wyjaśnienia słownikowe, gramatyczne i znaczeniowe ksiąg Nowego Testamentu.

Konkordancja, statystyka i analiza morfologiczna

Inna ważną pomocą jest wyszukiwanie wierszy zawierających dane słowo biblijne, a więc to, do czego służy klasyczna konkordancja biblijna. W tym celu wystarczy w linii poleceń wpisać dany wyraz poprzedzony kropką i nacisnąć klawisz *Enter*. Wyraz ten winien odpowiadać wersji językowej wyznaczonej na

⁴ LOUW J. P. – NIDA E. A., *Greek – English Lexicon Based on Semantic Domains*, New York 1988.

⁵ Easton's *Bible Dictionary* z 1897 r.

⁶ Został wydany ok. 1880 r. Jego autorami byli Canne, Browne i inni.

przycisku rozpoczynającym linię poleceń, np. VUL - Latin Vulgate. Jeżeli jest inny, należy zmienić ustawienie wersji. Należy pamiętać o tym, że biblijny wyraz powinien być zawsze poprzedzony kropką. Bez kropki natomiast wpisujemy tylko sigle biblijne.

Otrzymujemy wtedy na liście wierszy w centrum poleceń wykaz wszystkich miejsc, w których występuje dany wyraz, a także gotowe wyliczenie ilości wystąpień danego słowa. Listę tę można ograniczyć zakresem poszukiwań do pewnej księgi, czy też pewnej kategorii ksiąg, np. Ewangelie, listy św. Pawła, księgi prorockie Starego Testamentu czy też dowolne inne kombinacje. Równocześnie u góry otrzymujemy statystykę, w ilu wierszach i ile razy występuje dany wyraz w zadanym przedziale ksiąg i ile razy w całym np. Nowym Testamencie. Teraz można po kolei przeglądać wszystkie wiersze, gdzie występuje dany wyraz, wyświetlając je po lewej stronie. Wyraz, który nas interesuje, będzie wyświetlony w kolorze czerwonym, co znakomicie ułatwia orientację w zawartości wiersza.

Innym pożytecznym udogodnieniem jest analiza morfologiczna. Dotyczy ona zarówno tekstu hebrajskiego jak i greckiego (LXX i Nowego Testamentu). Wyświetlana jest w tym samym okienku co znaczenie słownikowe, jeżeli myślą najedzie się na dane słowo. Możliwe jest też wyświetlanie analizy morfologicznej całych wierszy w okienku wyników. Trzeba tylko ustawić w opcji wyświetlania tekstu biblijnego morfologię greckiego Nowego Testamentu (GNM) albo morfologię do Biblii Stuttgardzkiej (WTM) czy też Septuaginty (LXM) czy też ich połączenie. Pomoc ta może się okazać bardzo praktyczna dla tych wszystkich, którzy studiują języki biblijne.

Czcionki hebrajskie i greckie

Program *Bible Works* oferuje doskonałe czcionki skalowalne hebrajskie i greckie typu TTF (true type fonts), przeznaczone do pracy w środowisku Windows. Nazywają się one **Bwhebb.ttf** i **Bwgrkl.ttf** (Bible Works Greek classic). Wynika

stąd ich ważna zaleta, że mianowicie mogą być wykorzystywane w dowolnym programie pracującym w tym środowisku, np. w bardzo popularnym już dziś u nas Wordzie. Z chwilą zainstalowania programu w komputerze instalują się również i te czcionki, które później dostępne są w każdym programie. Pisząc artykuł w Wordzie można w każdej chwili wstawić wyrazy pisane czcionką hebrajską lub grecką, o dowolnej wielkości.

Ogromną zaletą czcionek z Bible Works jest możliwość łatwego wstawiania akcentów, przydechów i znaczków masoreckich nad czy też pod napisaną już literę. Najpierw piszemy daną literę w czcionce na przykład greckiej, a później, przy pomocy klawisza „V” wstawiamy przydech miękki, który umiejscawia się nad literą. Ta możliwość łączenia w jednej literze dwóch czy nawet trzech znaków, wprowadzanych za pomocą różnych klawiszy, jest ogromnym ułatwieniem. Nie musimy już, tak jak to było np. w programie Word Perfect 5.1, szukać gotowej kombinacji w skomplikowanych tabelach. Nie trzeba się też martwić o to, czy wydawca używający profesjonalnego programu do łamania tekstu na arkusze drukarskie, np. *Page Makera*, nie zrobi błędnej interpretacji tych znaków w druku. Jeżeli posiada on zainstalowane czcionki z *Bible Works*, to nie ma obaw o przekłamanie. Jeżeli zaś nie ma, to można mu dostarczyć plik z wbudowanymi czcionkami biblijnymi. Word 6 i 7 posiada taką możliwość.

Kopiowanie tekstu biblijnego do edytora tekstowego

Na koniec pragnę jeszcze zwrócić uwagę na możliwość kopiowania różnej wielkości perykop do edytora pracującego w środowisku Windows, np. Worda. Również i sam *Bible Works* posiada okno edycyjne, w którym można dokonywać pewnych czynności edycyjnych. Niemniej jednak z natury rzeczy nie ma ono aż takich możliwości, jak edytor klasy Worda. I dlatego skopiowanie pewnej partii tekstu do profesjonalnego edytora tekstu otwiera przed nami o wiele większe możliwości edycyjne

jak np. wygodne dzielenie tekstu, zwłaszcza poetyckiego, na linijki, dowolne powiększanie lub pomniejszanie poszczególnych elementów tekstu, łatwe zaznaczanie poszczególnych słów przez pogrubienie, kursywę, podkreślenie czy też dowolne kolorowanie niektórych wyrazów. Można też, bez wielkiego nakładu pracy, wydrukować całe perykopy tekstu biblijnego, aby je później móc dowolnie zaznaczać, kolorować, podkreślać czy wyszczególniać. Można wydrukować tekst w czcionce o dowolnej wielkości tak, aby w zależności od wzroku jak najlepiej się nad nią pracowało. Daje to efekty lepsze i bardziej estetyczne od kopiowania tekstu na kserokopiarce.

Podsumowanie i wnioski

Po dokonaniu przeglądu różnych możliwości, jakie oferuje *Bible Works* widzimy, że jest on programem w pełni profesjonalnym i doskonale wykorzystującym zalety techniki komputerowej. Jego najważniejsze zalety podsumowałbym w trzech punktach.

Program *Bible Works* zawiera w sobie ogromne ilości tekstu i informacji. W ten sposób pozwala zaoszczędzić wiele, czasami dość cennego, miejsca na półkach. A przy okazji, choć sam zakup programu jest dość drogi (aktualnie 1200 PLN z możliwością różnych zniżek), to jednak i tak pozwala zaoszczędzić pieniądze, które trzeba by było wydać na zakup różnych wydań i tłumaczeń Biblii. Autorzy programu obliczyli, że zakup wszystkich pozycji książkowych wpisanych do programu kosztowałby ponad 2400 USD, a więc około 7 razy więcej.

Ponieważ informacje zostały zapisane elektronicznie i mieszczą się na małym dysku kompaktowym, czy też twardym dysku komputera, dlatego mamy znakomicie ułatwiony dostęp do poszczególnych tekstów czy też informacji słownikowych lub gramatycznych. Z reguły wystarczy wypisać sigłę tekstu w linii poleceń, lub po prostu wskazać myszą dany wyraz, aby natychmiast przejść do potrzebnych tekstów czy informacji.

Program znakomicie pełni rolę dobrej konkordancji i pozwala na bardzo szybkie uzyskiwanie dokładnej listy wszystkich wystąpień danego słowa czy też połączenia słów w zadanym zakresie ksiąg biblijnych. Do wszystkich tych perykop mamy bezpośredni i łatwy dostęp przez zwykłe kliknięcie myszą na odpowiedniej sigli w okienku programu. Można je w ten sposób wyświetlać na ekranie łącznie z różnymi tłumaczeniami, informacjami gramatycznymi i słownikowymi.

Nawet i w zestawieniu z innymi encyklopediami CD *Bible Works* ukazuje swoją wysoką klasę, a to ze względu zarówno na ilość i jakość informacji, które oferuje, jak i pomysłowo ułatwiony dostęp do nich. Należy zauważyć również i to, że biblijny program funkcjonuje szybko i sprawnie, zwłaszcza jeśli się go uruchamia na dobrym komputerze klasy Pentium i z systemu Windows 95, który staje się już powszechnie przyjętym standardem. A jeżeli skopiujemy najpotrzebniejsze jego elementy na twardy dysk używając komendy CD Setup z menu File, wtedy działa naprawdę błyskawicznie. W ciągu kilku sekund potrafi dokonać nawet najbardziej skomplikowanych wyszukiwań i obliczeń!

Widać, że *Bible Works* może być ogromną pomocą nie tylko dla biblistów, ale również i dla studentów, którzy dopiero uczą się języków biblijnych. Podręczne słowniki biblijne czy też dokładna analiza morfologiczna będą, zwłaszcza dla nich, ogromną pomocą i ułatwieniem. Będzie również wielką użyteczny dla teologów, którzy zmuszeni są sięgać do różnych tekstów biblijnych zarówno w wersji oryginalnej jak i tłumaczeniach, a także i wszystkich tych, którzy z różnych racji interesują się tłumaczeniami Biblii na języki współczesne.

Dlatego bardzo polecam zakup tego programu i udostępnienie go w bibliotekach, zwłaszcza kościelnych.